

С. В. Пілюк

к.ю.н., доц.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ

Одним із основних напрямків державної політики України є реалізація комплексу заходів, спрямованих на охорону дитинства. Захист прав та інтересів дитини є одним із найважливіших сучасних завдань Української держави, адже ставлення до дітей, їхніх прав і свобод, повага до їх гідності відображають рівень цивілізованості суспільства. Одним із правових інститутів, що гарантує

дотримання прав дітей, є інститут усиновлення як пріоритетна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та допускається виключно в інтересах дитини [1]. Законодавством України та інших країн передбачаються різні форми влаштування таких дітей. Це і опіка та піклування, патронат над дітьми, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу тощо. Але, безумовно, до найбільш поширених і ефективних форм влаштування дітей без батьківського піклування належить усиновлення (удочеріння).

Різні держави мають різні системи права, вимоги, що ставляться до документів, гарантії захисту прав дитини після здійснення процедури усиновлення. Проте, всупереч приписів національного і міжнародного законодавства з цього приводу, існують різноманітні порушення порядку усиновлення, зловживання посадовими особами своїми повноваженнями та, як наслідок, створення корупційних схем, які фактично призводять до торгівлі дітьми, перешкоджають здійсненню своєчасного державного контролю за умовами їх перебування в сім'ях усиновлювачів. Усе це викликає необхідність використання єдиних стандартів і правил міжнародного характеру, які були вироблені й прийняті міжнародним співтовариством у формі Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини 1989 р., Європейської конвенції Ради Європи про усиновлення (переглянута) 1967 р., Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міжнародного усиновлення 1993 р., Гаазької конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується та визнання рішень про усиновлення 1965 р., Мінської конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. тощо. Отже, наукова і практична актуальність проблеми міждержавного усиновлення не викликає сумніву, про що свідчить удосконалення національного і міжнародного законодавства.

Зокрема, норми Європейської конвенції передбачають ряд суттєвих положень, а саме: обов'язкове отримання згоди батька дитини на усиновлення, навіть у випадку, коли дитина народжена поза шлюбом; обов'язкове отримання згоди від дитини, якщо вона досягла достатньо свідомого віку; визнання права на усиновлення неодруженим особам; залишає за країною-учасницею право на дозвіл усиновити дитину одностатевим парам, які проживають разом і мають міцні стосунки. Конвенція містить положення, що стосуються доцільності надання усиновленій дитині громадянства тієї держави, громадянами якої є усиновителі [2, ст. 12].

Однією з умов встановлення усиновлення є те, що усиновлення можливе тільки на користь дитини, причому особливо треба враховувати цей інтерес, якщо дитина усиновлюється іноземними громадянами.

Функцію захисту прав та інтересів дітей у міждержавному усиновленні міжнародне право покладає на державу походження дитини та державу, в якій проживають усиновлювачі. Відповідно до Декларації про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях «урядам необхідно розробити політику і законодавство та встановити належний нагляд за дотриманням прав дітей, яких всиновлюють за кордон. Усиновлення за кордон повинно, по можливості, проводитися лише у випадку, якщо у відповідних країнах вжиті подібні заходи» [3, ст. 18].

У внутрішньому праві багатьох країн норми, присвячені вирішенню питань міжнародного усиновлення, встановлюють прив'язки до особистого закону – *lex personalis* (громадянства, місця проживання тощо) усиновителя з поєднанням із законом усиновлюваного, або третіх осіб, від яких залежить надання згоди на усиновлення, та інколи *lex fori*. Це законодавства Грузії, Німеччини, Австрії, Угорщини, Греції, Іспанії, Італії, Ліхтенштейну, Румунії, Тунісу, Швейцарії, Естонії, Японії. Ситуація може бути ускладнена тим, що подружжя, яке усиновлює дитину, має різний особистий закон. Якщо дитина усиновлюється подружжям, яке не має спільного особистого закону, то застосовується право, що визначає правові наслідки шлюбу. Відповідно до ст. 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» ним є право держави, у якій подружжя мало останнє спільне проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – право, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином [4, ст. 60].

Такі країни, як Португалія і Швейцарія, не дозволяють усиновлення, якщо воно не передбачене законом усиновлення. Деякі країни використовують обидві прив'язки для колізій міжнародного усиновлення: до закону місця проживання сторін (Венесуела, Перу, Канада), *lex fori* (В'єтнам), національного закону сторін (Польща), громадянства усиновителя – *lex fori* (Чехія) [5].

Ще одним проблемним питанням при міжнародному усиновленні є контроль за дотриманням прав усиновлених дітей, які були вивезені за кордон. Гаазька конвенція 1993 р. не зобов'язує надавати звіти після всиновлення, але жодною мірою не обмежує і не виключає їх. Усе залежить від особливостей національної політики держави. Більшістю країн встановлено максимальний період обов'язкової звітності від трьох до п'яти років після усиновлення. Відповідно до п. 83 Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого Постановою КМУ від 08.10.2008 № 905, обов'язки щодо контролю за дотриманням прав усиновлених дітей за кордоном покладаються на відповідні консульські установи, які мають вести облік усиновлених дітей в кожній країні

та здійснювати нагляд за дотриманням їхніх прав до досягнення ними 18 років. Таким чином, відносно велика кількість дітей, які усиновлюються іноземними громадянами, призводить до того, що консульські установи не в змозі ефективно і в повному обсязі виконувати покладені на них функції у сфері усиновлення. Інші іноземні держави ці обов'язки покладають на акредитовані агентства, які контролюються державними органами. Слід наголосити, що усиновлення іноземними громадянами дітей без участі акредитованих агентств з усиновлення вносить труднощі в реалізацію процедури подальшого контролю за умовами життя і виховання усиновлених дітей. Тому у разі надання можливості на розширення сфери своєї діяльності міжнародним агентствам з усиновлення, буде вирішено ще й питання з отриманням повної, перевіреної і своєчасної інформації про умови проживання і виховання усиновленої дитини за межами держави. Це буде позитивним моментом, оскільки на практиці «незалежні» посередники з усиновлення не можуть забезпечити необхідний контроль і звітність після усиновлення дитини [6].

Отже, враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що сучасне національне законодавство з міжнародного усиновлення є достатнім для колізійного регулювання, але потребує подальшого удосконалення. Сьогодні важливо чіткіше сформулювати правові норми усиновлення українських дітей в діючих міжнародних договорах України про правову допомогу, укласти аналогічні договори або цільові угоди з державами, громадяни яких найчастіше виступають усиновлювачами, а саме з Італією, Німеччиною, Францією та ін. Додаткової конкретизації потребують такі питання як система нагляду за виконанням іноземним усиновлювачем батьківських обов'язків, порядок повернення дитини з-за кордону в разі, коли усиновлювач не захищає її інтересів, або з інших причин, які суд визнає поважними, а також позбавлення усиновлювача батьківських прав.

Список використаної літератури

1. Сердюк Д. В. Деякі аспекти правового регулювання усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9775/1/Serdyk.pdf> (дата звернення: 30.10.2020).
2. Європейська Конвенція Ради Європи про усиновлення дітей (переглянута) : Міжнародний документ від 27.11.2008. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a17 (дата звернення: 30.10.2020).
3. Декларація про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо у разі передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному і міжнародному рівнях : Міжнародний документ від 03.12.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_131#Text (дата звернення: 30.10.2020).
4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 32. Ст. 422.
5. Мікуляк М. Регулювання міжнародного усиновлення на основі конвенцій про права дітей та усиновлення. URL: <http://legal.duan.edu.ua/images/stories/Files/2015/17.pdf> (дата звернення: 30.10.2020).

6. Погорецька Н. В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання. *Форум права*. 2011. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_102 (дата звернення: 30.10.2020).